

VIII. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОНАВСТВО

УДК 321.7

Карпенко Є.М.,
канд. юрид. наук,
начальник відділу управління
міжнародних зв'язків МВС України

ГОЛОВНІ НАПРЯМИ ТА ФОРМИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ МІЖНАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ

У статті розглянуто головні напрями та форми міжнародного співробітництва при розслідуванні злочинів міжнародного характеру. Автором розкрито сутність міжнародної правової допомоги на досудовому слідстві у справах про злочини міжнародного характеру, надано визначення міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру, а також охарактеризовано його принципи, напрями та форми.

Ключові слова: злочин міжнародного характеру, міжнародне співробітництво, взаємодія, міжнародна правова допомога, процесуальні дії, міжнародні організації.

В статье рассмотрены основные направления и формы международного сотрудничества при расследовании преступлений международного характера. Автором раскрыта сущность международной правовой помощи на досудебном следствии по делам о преступлениях международного характера, дано определение международного сотрудничества в борьбе с преступлениями международного характера, а также охарактеризованы его принципы, направления и формы.

Ключевые слова: преступление международного характера, международное сотрудничество, взаимодействие, международная правовая помощь, процессуальные действия, международные организации.

In the article the main directions and forms of international cooperation in the investigation of crimes of international nature. The author reveals the essence of international legal assistance in pre-trial investigation in cases of crimes of international character, given the definition of international cooperation in combating crimes of international character, and described its principles, directions and forms.

Keywords: crime of international character, international cooperation, interaction, international legal assistance proceedings, international organizations.

Постановка проблеми. ХХІ століття характеризується розширенням кола злочинних дій, які охоплюються узагальненим поняттям «злочини міжнародного характеру», їх «якісним» удосконаленням та кількісним зростанням. За таких умов міжнародне співробітництво у правоохоронній сфері, залучення до службової діяльності найкращих взірців вітчизняного та зарубіжного досвіду, є одним із невідкладних завдань органів внутрішніх справ, інших правоохоронних органів України.

Міжнародне співробітництво покликано вирішити одне із головних протиріч: злочинність стала інтернаціональною, а засоби боротьби з нею переважно залишаються національними.

Виклад основного матеріалу. Глумачний словник сучасної української мови визначає співробітництво як «займатися якоюсь діяльністю, працювати разом із ким-небудь» [1, с. 1170].

Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю має значне історичне підґрунтя: його становлення починається ще в ті давні часи, коли ще не було системи норм міжнародного права, але вже з'явилися перші ознаки дипломатії.

Як відомо, принцип співробітництва держав є нормою *juscogens* (неоспориме право, тверде право), одним із принципів міжнародного права, закріплених у Статуті ООН 1945 року [2], Конвенції про право міжнародних договорів 1969 року [3, с. 19-57], Декларації про принципи міжнародного права 1970 року [4], Заключному акті Наради з безпеки й співробітництва в Європі 1975 року [5] та інших міжнародних документах.

Як зазначає В.Ф. Цепелев, міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю є складною системою відносин, що включають узгоджені політику, законодавство, правозастосовну, організаційно-управлінську, інформаційну, науково-дослідну діяльність держав, державних органів і посадових осіб, а також міжнародних організацій з попередження злочинності, боротьби з нею і поведіння із правопорушниками [6, с. 24].

Міжнародне співробітництво ґрунтується на дотриманні низки принципів. Поняття «принцип», його зміст і значення є одним з основних і складних питань будь-якої галузі наукового знання, будь-якого виду людської діяльності. У науковій літературі відзначається, що в якості принципів можуть виступати різні компоненти наукового знання. [7, с. 85-86].

Принцип тлумачиться як основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку тощо; засада; основний закон якої-небудь точної науки; особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства тощо; переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці, канон [1, с. 256].

Принципи міжнародного співробітництва детально розглянуті у науковій літературі. Наприклад, О.І. Виноградова класифікує їх на загальні та спеціальні. До загальних принципів вона відносить: принцип міжнародного співробітництва; принцип мирного вирішення міжнародних спорів; принцип невтручання у внутрішні справи інших держав; принцип суверенної рівності держав; принцип добросовісного виконання міжнародних зобов'язань; принцип недоторканості кордонів та територіальної цілісності держав; принцип поваги до прав людини; принцип незастосування сили або погрози силою; принцип рівноправності та самовизначення народів. Спеціальними принципами є: принцип взаємності та добровільності; принцип додержання суверенітету і безпеки держав-учасниць міжнародного договору; принцип уступки частини суверенітету (застосування іноземного законодавства); принцип відповідності прохання сторони, яка звертається із запитом, законодавству держави, яка виконує запит, та

реалізації умов договору за допомогою застосування національного законодавства; принцип рівності повноважень судово-слідчих органів, які здійснюють взаємодію; принцип забезпечення правового захисту рівності учасників кримінального процесу на території держав-учасниць міжнародного договору; принцип обмеження застосування міжнародного договору територіями держав-учасниць цього договору; принцип додержання прав і інтересів третіх держав (осіб) учасниками договірних відносин; принцип обов'язковості виконання умов міжнародного договору; принцип взаємодії на основі права, передбаченого міжнародним договором [8, с. 33-74].

Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру можна визначити як діяльність держав, їх компетентних органів, міжнародних організацій, що ґрунтується на нормах міжнародного і національного законодавства й спрямована на розслідування, кримінальне переслідування, судовий розгляд та попередження злочинів міжнародного характеру, зобов'язання держав у боротьбі з якими закріплені відповідними міжнародними договорами.

Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю, важливою складовою котрого є розслідування злочинів міжнародного характеру, реалізується згідно з певними *напрямами, рівнями та формами*. Вивчення законодавства, наукових робіт, свідчить про відсутність єдиного узгодженого підходу до їх висвітлення. Вважаємо доцільним висловити свій погляд на з'ясування окресленого питання, визначивши основні напрями, рівні та форми міжнародного співробітництва при розслідуванні злочинів міжнародного характеру [9, с. 336].

Напрямок у загальному значенні тлумачиться як «лінія руху або лінія розміщення кого-, чого-небудь; шлях діяльності, розвитку кого-, чого-небудь; спрямованість якоїсь дії, явища; спрямованість думок, інтересів» [1, с. 576].

На думку Л.Д. Тимченка, співробітництво у боротьбі з міжнародною злочинністю розвивається у трьох напрямках. Перше – це укладення двосторонніх договорів, у яких держави регламентують питання надання правової допомоги у кримінальних справах, видачі злочинців, передачі засуджених

осіб для відбування покарання у держави, громадянами яких вони є. Другий напрям пов'язаний із співробітництвом держав у боротьбі зі злочинністю на регіональному рівні. Третій напрям охоплює співробітництво в універсальних міжнародних організаціях (ООН та її спеціалізовані установи, Інтерпол) [10, с. 430].

Проте, на нашу думку, виділені автором положення скоріш за все характеризують рівні співробітництва (двосторонній, регіональний, глобальний), про які мова піде далі.

Л.Н. Галенська до напрямів міжнародного співробітництва держав у галузі боротьби зі злочинністю відносить: визнання небезпечності для держав певних кримінальних діянь і необхідність застосування спільних заходів для їх припинення; надання допомоги в розшуку правопорушників, що переховуються на чужій території та передача їх заінтересованій державі; допомога в отриманні необхідних матеріалів у кримінальній справі; вивчення проблем злочинності і боротьби з нею, питань пенітенціарної системи; надання практичної допомоги окремим державам у вивченні та вирішенні проблем злочинності; обмін інформацією [11, с. 6-8].

Враховуючи наведені вище положення, зазначимо, що дійсно, обмін інформацією можна розглядати як окремий напрям міжнародного співробітництва. Крім того, обмін інформацією є невід'ємною складовою інших напрямів співробітництва, супроводжує вирішення будь-яких практичних завдань.

О.М. Джужа та Ю.Ф. Іванов до головних напрямів міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю відносять: а) прийняття і реалізація договорів про боротьбу зі злочинами, що складають міжнародну небезпеку; б) надання правової допомоги у кримінальних справах, включаючи екстрадицію; в) розробка міжнародних норм і стандартів, що забезпечують захист прав людини у сфері охорони правопорядку; г) регламентування питань національної і міжнародної юрисдикції; д) взаємодія у попередженні, виявленні, припиненні і розкритті злочинів міжнародного характеру [12, с. 61].

Поділяючи думку авторів, хочемо зауважити, що, керуючись гл. 44 КПК України, екстрадицію (видачу особи, яка вчинила кримінальне правопорушення) не слід включати до міжнародної правової допомоги, а доцільно виділяти у окрему форму співробітництва у кримінальному провадженні. Більш детально це питання буде розглянуто далі за текстом.

В контексті тлумачення напрямів як шляхів розвитку, заслуговують на увагу погляди О.Г. Волеводза, що стосуються міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства. До таких напрямів він відносить: встановлення кримінальної караності певних суспільно-небезпечних діянь (криміналізації) та уніфікації на цій основі кримінального законодавства; припинення злочинів, в тому числі тих, що готуються, застосовуючи в необхідних випадках оперативно-розшукові дії; надання допомоги у розслідуванні кримінальних справ і здійсненні кримінального переслідування; організації діяльності міжнародних судових органів, що пов'язані із розслідуванням міжнародних злочинів, здійсненням кримінального переслідування і покаранням осіб, винних у їх вчиненні; забезпечення виконання кримінальних покарань; постпенітенціарного впливу; надання професійної технічної допомоги і попередження злочинів [13, с. 35-41].

У цілому погоджуючись з автором, хочемо зауважити, що відносно злочинів міжнародного характеру, слід вести мову про встановлення їх міжнародної протиправності, а конкретна кримінальна караність окреслених діянь визначається національним законодавством держав.

Отже, виходячи з тлумачення *напрям*у як лінії руху, шляху розвитку, враховуючи наведені та інші праці вчених, вважаємо, що можна визначити такі напрями міжнародного співробітництва при розслідуванні злочинів міжнародного характеру:

1) встановлення міжнародної протиправності певних суспільно небезпечних діянь та закріплення зобов'язань держав встановити їх кримінальну караність у національному законодавстві;

2) закріплення міжнародних стандартів у кримінальному провадженні щодо дотримання прав і свобод людини;

3) укладення міжнародних договорів щодо реалізації заходів міжнародного співробітництва у сфері кримінального провадження;

4) застосування заходів, передбачених міжнародними договорами та національним законодавством держав, з метою розслідування злочинів міжнародного характеру;

5) обмін інформацією та досвідом роботи, проведення навчально-методичних, наукових заходів, надання відповідної допомоги;

6) спільне вивчення проблем розслідування злочинів міжнародного характеру.

Згідно із загальним тлумаченням, *рівень* може бути визначений як «умовна горизонтальна лінія або площина, що служить межею висоти, яку має або на якій міститься хто-, що-небудь» [1, с. 932].

Н.В. Пронюк з позицій міжнародного права розглядає такі рівні міжнародного співробітництва держав у сфері боротьби зі злочинністю: а) рівень двостороннього співробітництва між державами; б) регіональний рівень; в) співробітництво на універсальному (загальносвітовому) рівні [1, с. 228].

Поряд із терміном «рівень» вчені використовують термін «масштаб». Наприклад, на думку Л.Н. Галенської, боротьба зі злочинністю ведеться у світовому масштабі, на регіональному рівні, на двосторонній основі [11, с. 9].

Проте, використання терміну «рівень» при розгляді питань міжнародного співробітництва при розслідуванні злочинів міжнародного характеру, на нашу думку, більш доцільно, що узгоджується із його загальним тлумаченням та поділяється більшістю науковців.

Отже, до рівнів міжнародного співробітництва при розслідуванні злочинів міжнародного характеру можна віднести:

1. Рівень двостороннього співробітництва між державами, що полягає у взаємодії між центральними (уповноваженими), компетентними органами держав, дипломатичними представництвами, консульськими установами та іншими уповноваженими суб'єктами.

2. Співробітництво на регіональному рівні, що відбувається за сприяння міжнародних організацій регіонального рівня. Так, Україна є членом Ради Європи (з 1995 року), Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) (з 1992 року), СНД (з 1991 року). Слід відзначити й взаємодію з Європейським Союзом, Європол, Організацією американських держав (ОАД), з якими Україна співпрацює на окремих засадах.

3. Співробітництво на світовому (глобальному) рівні, що відбувається за сприяння відповідних міжнародних організацій. Мова йде про ООН (членство з 1945 року) та її спеціалізовані установи, Інтерпол (членство СРСР з 1990 року, України – з 1992 року) та інші.

Форма може бути охарактеризована як «обриси, контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд; тип, будова, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом; спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вигляд» [1, с. 1028].

На думку Н.В. Пронюк, існують такі форми міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю: укладення міжнародних угод (про правову допомогу у кримінальних справах, конвенції щодо боротьби з окремими злочинами міжнародного характеру); створення міжнародних організацій (Інтерпол, ООН, ОБСЄ, Рада Європи та ін.) [14, с. 228].

Висновки. Таким чином, необхідно виділити такі форми міжнародного співробітництва: 1) профілактика і припинення злочинів, відносно яких укладені спеціальні угоди між державами; 2) передача осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання в державі їх громадянства або постійного місця проживання; 3) передача органам іншої держави нагляду за умовно засудженими чи умовно звільненими правопорушниками; 4) видача злочинців іншій державі або передача міжнародному органу для кримінального переслідування; 5) захист прав і свобод громадян держави при здійсненні правосуддя в іншій країні; 6) спільне вивчення причин та інших проблем злочинності, а також обмін досвідом роботи поліцейських та інших органів; 7) підготовка кадрів,

надання експертних послуг, поставка спеціальних технічних засобів і надання матеріально-технічної допомоги іншим державам; 8) обмін оперативною, правовою та іншою інформацією тощо.

Виходячи із наведеного переліку, вважаємо, що відносно міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру, слід додати й таку важливу форму як «міжнародна правова допомога».

Як висновок, необхідно зазначити, що міжнародне співробітництво за вказаних умов характеризується низкою ознак. Одна з них полягає в тому, що відповідні заходи можуть проводитися як на підставі багатосторонніх міжнародних договорів з питань міжнародної правової допомоги та інших форм міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні (Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р. з Додатковим протоколом 1975 р. та Другим додатковим протоколом 1978 р. та ін.), так і на підставі багатосторонніх міжнародних договорів з питань боротьби зі злочинами міжнародного характеру (Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р.; Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом 1990 р.; Конвенція про кіберзлочинність 2001 р. з Додатковим протоколом 2003 р.; Конвенція ООН проти корупції 2003 р. та ін.). Остання група міжнародних договорів максимально враховує специфіку розслідуваних злочинів міжнародного характеру, передбачає додаткові заходи співробітництва.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. Т. В. Бусел]. – К. : Ірпінь-Перун, 2002. – 1440 с.
2. Статут ООН [Електронний ресурс] : прийнятий 26 червня 1945 р. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_010
3. Віденська конвенція про право міжнародних договорів : прийнята 23 трав. 1969 р. ; ратифікована указом Президії Верховної Ради Української РСР від 14 квіт. 1986 р. із застереженнями і заявою // Україна у міжнародно-правових відносинах : зб. докум. (укр. та рос.

мовами). – К., 1996. – Кн. 1 : Борьба зі злочинністю та взаємна правова допомога. – С. 19–57.

4. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций [Электронный ресурс] : принята Резолюцией 2625 (XXV) на 1883-ем пленарном заседании ГА ООН 24 октября 1970 г. – Режим доступа :

http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_569

5. Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе (Хельсинки, 1 августа 1975 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_055

6. Цепелев В. Ф. Международное сотрудничество в борьбе с преступностью: уголовно-правовые, криминологические и организационно-правовые аспекты : [монография] / Цепелев В. Ф. – М. : Акад. управл. МВД России, 2001. – 137 с.

7. Кузьмічов В. С. Слідча діяльність : характеристика та напрями удосконалення : [монографія] / В. С. Кузьмічов, Ю. М. Черноус. – К. : Нічлава, 2005. – 446 с.

8. Виноградова О. І. Міжнародне співробітництво України у галузі боротьби зі злочинністю (кримінально-процесуальний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Виноградова Оксана Іванівна. – Х., 2000. – 216 с.

9. Черноус Ю. М. Теорія і практика криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : [монографія] / Черноус Ю. М. – К. : Скіф, 2012. – 448 с.

10. Тимченко Л. Д. Международное право : [учеб. для юрид. спец. вузов МВД] / Тимченко Л. Д. ; рек. ГУРЛС МВД Украины. – Х. : Консум, 1999. – 528 с.

11. Галенская Л. Н. Международная борьба с преступностью / Галенская Л. Н. – М. : Междунар. отношения, 1972. – 168 с.

12. Джужа О. М. Роль міжнародних організацій у боротьбі зі злочинністю / О. М. Джужа, Ю. Ф. Иванов // Науковий віник Національної академії внутрішніх справ України : наук.-теорет. журнал. – 2003. – № 5. – С. 59–67.

13. Волеводз А. Г. Международный розыск, арест и конфискация полученных преступным путем денежных средств и имущества (правовые основы и методика) / Волеводз А. Г. ; науч. ред. проф. А. Б. Соловьев. – М. : Юрлитинформ, 2000. – 477 с.

14. Пронюк Н. В. Сучасне міжнародне право : [навч. посіб.] / Пронюк Н. В. – К. : КНТ., 2008. – 344 с.

УДК 341.362.1:347.799.4

Черниш Т.В.,

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Криворізького факультету Національного
університету «Одеська юридична академія»

АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ПІДСТАВ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ З ПРОТИДІЇ МОРСЬКОМУ ПІРАТСТВУ БІЛЯ УЗБЕРЕЖЖЯ СОМАЛІ

Статтю присвячено дослідженню правових підстав застосування військової сили під час протидії піратським нападам біля узбережжя Сомалі. Автором розглядаються документи Ради Безпеки ООН, якими санкціоновані дії військово-морських сил Європейського союзу, НАТО, об'єднаних військово-морських сил в регіоні Африканського Рогу. Дійдено висновку про те, що головними завданнями військово-морських сил у районі залишаються збереження життя, суден і вантажів, попередження та припинення морського розбою, контроль за рибальством.

Ключові слова: військово-морські сили у боротьбі з піратством, морське піратство, Сомалі, Рада Безпеки ООН.

Статья посвящена исследованию правовых оснований применения военной силы для противодействия пиратским нападениям возле побережья Сомали. Автором рассматриваются документы Совета Безопасности ООН, которыми санкционированы действия военно-морских сил Европейского союза, НАТО, объединенных военно-морских сил в регионе Африканского Рога. Автор приходит к выводу о том, что главными задачами военно-морских сил в регионе остаются сохранение жизни, судов и грузов, предупреждение и прекращение морского разбоя, контроль за рыболовством.